

Oponentský posudek bakalářské práce Petra Pánka Trestní procesy v Jihlavě v husitské revoluci (FHS UK ZS 2008/09)

Jak na to ve své práci poukazuje sám autor, nepatří zkoumání (hrdelní) justice v českém 15. století k příliš frekventovaným tématům. Zejména první polovinu tohoto století vnímá české dějepisectví tradičně prizmatem husitské revoluce, kterou však nelze omezovat pouze na náboženské, potažmo teologické konflikty, byť i zasáhly drtivou část tehdejší populace. V pozdně středověké společnosti nemůžeme veřejně přítomné náboženství vnímat odděleně od širších představ o spravedlivém uspořádání světa, náboženská legitimace či náboženské vymezení se tvořily samozřejmě i součást konfliktů politických či sociálních. Spory a střety mezi českou/moravskou (a rakouskou) šlechtou na jedné a (královskými) městy na druhé straně (a rovněž mezi šlechtou navzájem) a činnost lapkovských skupin v první polovině 15. století tvoří rámec Pánkova zkoumání. Autor se při něm soustředil na postih kriminality tak, jak je zaznamenána v popravčích zápisech města Jihlavy z let 1407-1457. Pracuje přitom s edicí Františka Hoffmanna z roku 2000, kteroužto skutečnost by bylo vhodné explicitně, resp. častěji zmínit v textu. Charakteristika pramene (s. 4-5), nutně přejatá od editora, naopak budí dojem, jako by autor měl v ruce originál.

Předložená bakalářská práce se v zásadě rozpadá na dvě části: první (kapitoly II.-V.) nás seznamuje jednak s politickou a společenskou situací na Moravě v první polovině 15. století a pak především a jihlavskou měšťskou správou a tamním soudnictvím. Těžiště práce spatřuji v části druhé (kapitoly VI.-VII.), která analyzuje zaznamenanou trestnou činnost podle deliktů a z dalších sociálních hledisek. Úzkou spojitost zachycené delikvence s hospodářsko-společenskou situací na Moravě si autor sám uvědomuje, nutno však poznamenat, že tato spojitost překračuje běžné historiografické konstatování (každá kriminalita souvisí se stavem dané společnosti) a má až povahu zkreslení. Převážná většina jihlavských popravčích zápisů totiž zachycuje (násilné) jednání osob z okruhu lapkovských skupin, angažovaných tak či onak ve sporech šlechty a měst. Vypadá to, jako by jiné, s mocenskou konfrontací nesouvisející či řekněme individuální delikty (např. falšování, podvody, magie, infanticidium) nebyly v této době v jihlavském okruhu snad ani páchány. Autor v podkapitole „prosté vraždy“ (spáchané v afektu, bez kořistnického motivu) hovoří o tom, že jejich praktická absence je dána charakterem jihlavských zápisů. Znamenalo by to, že máme co do činění se specifickým, selektivním pramenem, že (pozdně středověcí) popravci nestíhali veškerou kriminalitu, nýbrž že jejich činnost směřovala hlavně k udržení klidu a pokoje v kraji, zejména tedy proti těm skupinám a jednotlivcům, kteří ji ohrožovali. Převážně bezpečnostně-správní kompetence těchto popravců (a

nikoliv popravčích, jak se také objeví!) potvrzuje i sám text na s. 11. Potom je ovšem problematické porovnávat popravčí knihy či zápisy s knihami smolnými. Autora k tomu mohly vést dva důvody: jihlavské zápisy vznikly podle všeho z činnosti městského soudu; městské hrdelní soudnictví v pozdně středověkých a zejména raně novověkých Čechách je velmi dobře prozkoumáno, i když sledovat ho pouze na základě vydávaných smolných knih považuji za poněkud překonané (zvláště existuje-li paralelně spisový materiál). Pánek měl samozřejmě k dispozici jen některé z titulů příslušné literatury (mj. studii svého jmenovce Jaroslava z roku 1984), přesto mi nepřijde zcela náležité aplikovat poznatky pro dobu pozdější na první polovinu 15. století. Nápadné je to zejména tam, kde autor najednou „přeskočí“ do raného novověku (protože pro něj má informace z literatury), jako např. při líčení trestního řízení na s. 27 nebo při odkazu na způsoby tortury, které tradičně ilustruje instruktážními rytinami z tereziánského hrdelního řádu z roku 1769, tedy doby o třístapadesát let pozdější, než je jeho téma (pozn. 82 a příloha 6 a 10)! Jako by si autor ne vždy uvědomoval, že stav hrdelního soudnictví a justice vůbec, resp. jakýkoliv historický fenomén můžeme vysvětlit pouze z toho, co předcházelo, a nikoliv z toho, co následovalo. Je ovšem třeba přiznat, že sociálněhistorické práce ke středověké „běžné“ kriminalitě (odhlédnouce od kompendií právněhistorických) v české literatuře takřka neexistují.

Zápisy v popravčích registrech mají ve srovnání s raněnovověkými prameny jinou, i když ne nutně menší vypovídací hodnotu. Přesto interpretace na nich postavené obecně někdy působí triviálně a jindy spekulativně. Ani pozdější smolné knihy, jimiž byl Pánek nepochybně inspirován, přísně vzato nezachycují „životní příběhy zejm. prostých lidí“ (s. 3) a popravčí a psanecké zápisy neumožňují „bezprostřední“ poznání některých aspektů stavu tehdejší společnosti (s.4) – toto poznání je vždy zprostředkované nejen písařem, ale především činností dobových institucí, resp. úředníků, jejich selektivitou a formalizací/zpísemňováním lidského konání za konkrétními účely (postih, odstrašení, naučení apod.). Tradiční slabé místo bakalářských prací, totiž pojednání o užití metodě, najdeme i u Pánka – za metodu autor nejprve považuje fáze historické práce (kritiku a interpretaci), podstatou historické komparace ani není „uvědomit si formu a lokalitu chování, techniku vyhotovení“ atd. (s.9). Pro komparaci by se přímo nabízela druhá Pánkem zmiňovaná popravčí kniha pánů z Rožmberka, která je zde však pojednána pouze okrajově na základě článku z roku 1943. O padesát let mladší edici Adolfa Kalného pisatel podle všeho nezná nebo přinejmenším neuvádí.

Obecným „nedostatkem“ středověkých pramenů je jejich jistá fragmentárnost, která nedovoluje hledat další konkrétní souvislosti např. právě delikventního jednání; to, že se některá osoba objevuje na více místech (zde Jan Žižka a zejména případ vraždy jihlavského kupce Heschla, s. 36-38), je spíše výjimkou. Přesto se Pánkovi daří podchytit některé širší souvislosti (lapkovské) delikvence jako např. důležitost jednotlivých kradených komodit pro pozdněstředověké lidi (s. 32-35), ačkoliv otázkou samozřejmě zůstává, zda, případně jak měly loupeže vliv na prohlubování hospodářské krize (zvláště když neznáme jejich absolutní počet/rozsah). U ostatních deliktů je patrné jejich sepětí s (více méně plánovanými) aktivitami lapků, autor zde jen zřídka překročí popisnou rovinu (např. při rozlišení

několika typů lapkovských družin, s. 41-42). O vlastní analýzu se pokouší v případě sociálního (převaha poddaných) a národnostního složení „pachatelů“ (s. 43-45), kterou kombinuje s úvahami o motivacích jejich „kriminálního“ jednání (převažující hledání obživy, vzdor a msta). Za přínosné rovněž považují oddíly o organizaci a vedení družin (s. 45-50). Shrnuje-li autor v závěru, že za většinou loupežných akcí stáli příslušníci vyšší a nižší šlechty, utvrzuje nás to znovu v přesvědčení o odlišnosti tohoto jednání od tradičně zkoumané zejména raněnovověké „obecné“ kriminality. I toto zjištění o charakteru popravčích zápisů je pro další studium cenné.

Po formální, jazykové a stylistické stránce máme co do činění s prací poněkud nevyrovnanou. Vedle pasáží výstižných a jazykově až vytríbených se v ní vyskytují mnohé (gramatické) chyby, špatné (předložkové) vazby i některé vyloženě hovorové prostředky. Poukažme jenom na některé:

Nedopatřením se v textu vyskytuje za sebou dvakrát stránka 9. Autor nerespektuje shodu podmětu s přísudkem v přičestí, ale i jinde (namátkou s. 9 „díla, které mi poskytly“; s. 16 „jednání ... probíhaly“; s. 18 „byly statky a poddaní“; s. 30 „popraviště se budovaly“; s. 38 „postavení ani pohlaví nehráli roli; s. 47 „osoby se zhostili“ a celá špatná vazba na s. 44 „jsou zmiňováni osoby, které byli jihlavského původu“). Na s. 8 se autor vyšinul z vazby („Mezi nejvýznamnější autory ... jsou J. Francek a F. Hoffmann“), za nenáležitě, resp. hovorově lze považovat i předložkové, spojkové a jiné vazby jako „ze kdy tyto zápisy mají pocházet“, „s úpadkem, kde k tomu přispěl...“ (obojí s. 9), „z orgánů, jež se uplatňovaly na postihu“ (s. 10), „landfrýd o převzetí přímé vlády“ (s. 11), „se můžeme setkat od deliktů až po vraždy“ (s. 25), „usuzovat o národnosti“ (s. 52). Řidčeji se objevují překlapy a písařské chyby (s. 8 „histografická literatura“, s. 9 „antidatovat“ místo správného antedatovat), slova chybějí na s. 8 (poznat) a 39 (být).

Oproti běžnému úzu autor v poznámkách necituje poprvé dílo úplně, ale rovnou zkráceně (pozn. 18, 52, 69, 72, 79, 86, 105), Pánkově studii chybí jak v poznámkách (74), tak v závěrečném seznamu literatury podtitul. Ve většina citátů pramenných textů (převzatých zřejmě z Hoffmanna) autor transkribuje, na jednom místě však transliteruje. Již na s. 1 je čtenář bez vysvětlení konfrontován s dobovým výrazem „rejsy“, kterému se text obšírněji věnuje o několik desítek stránek dál. Na některých místech je patrné, že autor byl pravděpodobně ovlivněn jazykem sekundární literatury, případně pramene. Závěrem podotkneme, že částečně nevyrovnané je i samo citování literatury, resp. práce s ní. Svě zdroje Pánek sice nezamlčuje, nicméně je mnohdy cituje jaksi mimochodem u nepodstatných detailů a nikoliv v úvodu příslušných pasáží (ve smyslu „tato kapitola vychází z...“) nebo při přejímání více faktických informací.

Petr Pánek se uspokojivě vyrovnal s ne zcela lehkým a frekventovaným tématem a pokusil se o analýzu vydaného pramene, zasazenou do historického kontextu. Jeho práci, představující standardní výkon, hodnotím jako **velmi dobrou**, ležící s ohledem na formální nedostatky lehce pod průměrem známky 2.